

Wstęp

Głównym celem publikacji jest podjęcie problemów związanych z funkcjonowaniem kultur narodowych w przeszłości i współcześnie, jak te zwrócenie uwagi na wzajemne relacje między wartościami tych kultur a ustawicznie kształtującą się tożsamością kulturową. Przyjęto, że pogranicza są naturalną przestrzenią społeczną do utrzymywania i kultywowania dziedzictwa przodków, pielęgnowania wartości i form ich przekazu, co potraktowano jako istotne zadanie edukacyjne w globalizującym się, integrującym i jednocześnie regionalizującym się świecie.

W prezentowanej publikacji wyróżniono cztery części.

W pierwszej, zatytułowanej „Przeszłość i współczesność kultur narodowych. Wątki edukacyjne” znalazły się artykuły i komunikaty dotyczące międzypokoleniowego przekazu kultury, wartości tego przekazu w procesie kształtowania tożsamości narodowej. Zwrócono uwagę, że problem międzypokoleniowego przekazu kultury niejednokrotnie jest obciążony bolesnymi doświadczeniami, co może być istotną przeszkodą w kształtowaniu tożsamości społeczeństwa wielokulturowego. W tym kontekście zwrócono uwagę na zadania edukacji niwelujące obciążenia, a w kolejnej wypowiedzi przedstawiono dwujęzyczny system szkolny posiłkując się przykładem szkolnictwa ukraińskiego Drugiej Rzeczypospolitej. Autorka tego artykułu podsumowując wypowiedź wskazuje, że szkoła utrakwistyczna, która miała przeciwdziałać separatyzmowi, sprzyjać likwidacji antagonizmów, stawała się często terenem konfliktów narodowościowych, wywołując wzajemne niechęci i uprzedzenia. Analizując współczesny stan szkolnictwa tego typu zauważamy, że stan ten trwa i wszyscy chcą mieć swoje szkoły z ojczy-

stym językiem nauczania. W kontekście powyższego w kolejnej wypowiedzi przedstawiono stan współczesny szkolnictwa dla mniejszości w Polsce, w dalszych zaś zaprezentowano wyniki badań dotyczących przywiązania do tradycji i grupy Tatarów polskich, dokonano porównań pokoleniowych poziomu kompetencji kulturowych w rodzinach Tatarów zamieszkujących na Białorusi, dokonano analizy funkcjonowania prywatnych szkół średnich dla młodzieży ydowskiej w Drugiej Rzeczypospolitej, a w ostatniej wypowiedzi tej części zwrócono uwagę na fenomen pogranicza jako specyficznego środowiska kreującego pluralizm.

W części drugiej podjęto próbę zauważenia i przedstawienia dziedzictwa – spadku kulturowego w różnej postaci. Wskazano na jego wielowymiarowość, aprobatę i dezaprobatę, zauważono problem pamięci w procesie przechowywania wartości, a odwołując się do rodziny, instytucji kościoła, szkoły, władz lokalnych i stowarzyszeń regionalnych, prasy, jako instrumentu i medium komunikacyjnego, ukazano dylematy ciągłości i zmienności w procesie przekazu i dziedziczenia, chcianego i niechcianego dziedzictwa, identyfikacji narodowej, przykłady wspólnego dziedzictwa i dialogu, przebaczenia i pojednania narodów. W tekstach tej części można zauważyć z jednej strony bunt wobec tradycji jako skutek naporu i atrakcyjności kultury masowej, z drugiej pokorę i uległość, kryzys kultury tradycyjnej i form jej przekazu, jak też rewitalizację, z nadawaniem i odbudowywaniem wartości i poszukiwaniem atrakcyjnych form przekazu. Autorzy prezentujący swoje teksty w tej części starają się ukazać pogranicze w różnych kontekstach (historycznym, artystycznym, terytorialnym, medialnym, religijnym itp.), co staje się źródłem inspiracji do działań edukacyjnych prowadzących do kształtowania tożsamości narodowej – otwartej, do porozumienia między narodami i dialogu międzykulturowego.

Kolejna część wydaje się być następstwem poprzedniej, która to często odwołując się do przeszłości przygotowała grunt do ukazania wielorakich przestrzeni tożsamości kulturowej. W pierwszej kolejności przedstawiono więc koncepcje tożsamości, stanowiska w tym zakresie, rodzaje, wskazano na obszary identyfikacji z kulturą symboliczną i socjalną, na charakter, mechanizmy i skutki dokonujących się zmian w zakresie treści tożsamości kulturowej i jej przekształceń w procesie transmisji kulturowej. Z perspektywy pedagogiki kultury i dokonujących się obecnie procesów społecznych podjęto próbę ukazania nowych typów tożsamości kulturowej i problem rozpowszechniania się tożsamości a-kulturowej, co potraktowano jako istotne wyzwanie edukacyjne. Zwrócono uwagę na wartość przeszłości, stosunek do niej, sposób jej postrzegania, uznania i odrzucania w kontekście postmo-

dernistycznym. W kolejnych artykułach tej części zauważono, że Europa stoi wobec konieczności określenia tożsamości Europejczyka i w ramach programów Leonardo da Vinci podejmowane są próby kształtowania poczucia wspólnoty europejskiej. W tym kontekście rozwijanie kompetencji międzykulturowych staje się podstawowym wyzwaniem współczesnej edukacji. Jednakże zmiany dokonujące się na globie ziemskim często powodują lęki o utrzymanie i kultywowanie narodowych wartości. Stąd powstają pytania związane z narcystyczną tożsamością, postrzeganiem integracji jako zagrożenia tożsamości narodowej, możliwości niwelowania i przewyżnienia stereotypów i uprzedzeń itp.

Społeczeństwu europejskiemu, na co wskazują teksty, towarzyszy nieustanna potrzeba jednoczesnego definiowania tożsamości rodzinnej, regionalnej, narodowej oraz europejskiej. Z badań prezentowanych w części trzeciej wynika wielowymiarowy obraz Europejczyka. Wyniki badań dotyczące tożsamości europejskiej młodzieży, procesów identyfikacyjnych młodzieży z pogranicza polsko-czeskiego, wartości rodziny i kultury społeczności lokalnej jako przestrzeni oswojonej, zachęcają do refleksji nad ustawiczną potrzebą określania tożsamości i motywują do podejmowania działań edukacyjnych.

W ostatniej części pracownicy Katedry Edukacji Międzykulturowej, realizujący projekt „Kultura polska w nowej Europie. Kultura polska na wschodnich pograniczach: transmisja dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych” – **dokładna nazwa i symbole**, zwracają uwagę na tożsamość otwierającą na dialog międzykulturowy, przedstawiając warunki niezbędne ku temu, analizując przestrzenie symboliczne w kulturze mniejszości białoruskiej w Polsce oraz mniejszości polskiej na Białorusi. Szczególną uwagę zwrócono na problem kanonu kulturowego, międzypokoleniowy przekaz i dziedziczenie, ukazując typy transmisji treści kulturowych w badanych rodzinach oraz znaczenie osób starszych w tym zakresie.

Prezentowana publikacja jest kolejną z cyklu „Edukacja międzykulturowa”, kontynuacją problematyki realizowanej od 1994 roku przez Katedrę Edukacji Międzykulturowej Uniwersytetu w Białymstoku. Wyzwania związane z nowymi kształtami i prognozami Europy oraz realizowany w Katedrze grant zwróciły naszą uwagę na problemy funkcjonowania kultur narodowych wobec coraz to nowszych spojrzeń na kształtujące się pogranicza. To z kolei jest wyzwaniem i nakazem edukacyjnym w zakresie opisywania i kreowania wielorakich przestrzeni tożsamości kulturowej. Z jednej strony Rada Europy i Unia Europejska, jak te lobby świata globalnego, wskazują na nowe wyzwania integracyjne w celu kształtowania społeczeństwa oby-

watelskiego, z drugiej zaś nasilają się dążenia separatystyczne, z wyraźnie oddzielającymi się od siebie społeczeństwami narodowymi, próbującymi reaktywować i mobilizować nowe pokolenia do zakorzeniania w swojej kulturze. W kontekście powyższego niezbędne są coraz to nowe spojrzenia na trudne i złożone problemy. W przypadku prezentowanej pracy chcieliśmy wyraźniej zauważyć międzypokoleniowe relacje, ich kształt i kierunek.

Jerzy Nikitorowicz

Jerzy Halicki

Jolanta Muszyńska